

**ИНЪИКОСИ СИМОИ
ЗАН ДАР «БЎСТОН»-И
САЪДИИ ШЕРОЗӢ**

Ахророва Гулчехра Усмоновна,
н.и.ф., дотсент, муовини директор оид
ба корҳои тарбиявии ДИС ДДТТ
(Тоҷикистон, Хуҷанд)

**ОТРАЖЕНИЕ ОБРАЗА
ЖЕНЩИНЫ В МЕСНЕВИ
СААДИ ШЕРОЗИ «БУСТОН»**

Ахророва Гулчехра Усмоновна,
к.ф.н., доцент, заместитель директора по
воспитательной работе Института экономики
и торговли Таджикского государственного
университета коммерции
(Таджикистан, Худжанд)

**REFLECTION OF WOMAN`S
IMAGE IN MESNEVI
«BUSTON» BY SAADI SHEROZI**

Ahrorova Gulchehra Usmonovna,
candidate of philological sciences, Associate Professor,
deputy director on upbringing work of the Institute of
Economy and Trade under the Tajik State University of
Commerce (Tajikistan Khudjand)
E-MAIL: akhrorava@mail.ru

Ключевые слова: творчество Саади, характеристика образа женщины, достоинства женщины, женщина-мать, потенциал женщины, поэтические средства

Автор дает характеристику образа женщины в творчестве Саади Шерози. Поэт показывает не только достоинства женщины: стойкость, терпение, зрелость и красоту, но и её испорченность. Саади отмечает ее красноречие, примерное поведение, стыдливость. Поэт показывает заботливую, красивую, достойную женщину, которая является хранительницей семейного очага. Саади уделяет большое внимание образу женщины-матери. Также он даёт и отрицательную оценку поведения женщин. Женщина может быть хитрой, коварной, непостоянной в своих чувствах и эгоистичной. Поэт призывает женщину быть чистой, красивой, преданной, наставлять мужчин на истинный путь. Создавая образ женщины, отражая её внешний облик и духовный мир, воспевая достоинства неповторимой женской натуры, Саади считал своим творческим долгом раскрыть весь сосредоточенный в женщине потенциал. Саади Шерози находит поэтические художественные средства для раскрытия образов своих героинь.

Key words: characteristics of woman`s image, woman`s dignity, woman-mother, sa`di creations, woman`s potential, poetic means.

The author of the article characterizes women`s images in Saadi Sherozi`s creation. The poet points out not only woman`s dignities such as: stoicism, patience, maturity and beauty, but her depravity either. Saadi marks their eloquence, good behavior, bashfulness. The poet depicts a careful, lovely and worthy woman who is a guardian of family`s hearth. Particular attention is paid to the image of woman-mother. He gives a negative assessment of women`s behaviour as well. Women can be sly, crafty, inconstant in their feelings and egoistic. The poet invokes a woman to be pure, beautiful, devoted; to admonish men from bad roads. Creating a woman`s

image, reflecting her outward appearance and inner world, praising the dignities of unique woman`s nature Saadi keeps to the opinion that a disclosure of all potential concentrated in woman is considered as his creation duty. Saadi Sherozi finds poetic imaginative means for revelation of presentation of his heroine`s images.

Омӯзиш ва таҳқику баррасии сайри чандасраи таърихи адабиёти форсу тоҷик аз он гувоҳӣ медиҳад, ки тимсоли зан дар осори адабии мардуми форсизабон решаҳои қадимӣ дорад ва зуҳури он дар манобеи адабии давраи куҳан ба назар мерасад. Дар асоси, ривоёт ва дostonҳои ҳамосавии бostonӣ чехраи занон бо хусусиятҳои мумтозе инъикос ёфтаанд. Донишмандону суҳанварони адабиёти форсӣ дар қарнҳои муҳталиф бар он муваффақ шудаанд, ки ғановати маънавӣ, зоҳиру ботин ва ҳислату сифоти занонро дар осори бадеии хеш ба тасвир оваранд ва дар ин мавзӯ ҷалбилаи симоҳои ҷовидонае биофаранд.

Саъдии Шерозӣ аз бузургтарин адиби форсу тоҷик аст, ки дорои осори гаронбаҳое чун «Бӯстон» ва «Ғулистон» мебошад. Ин осори пурмуҳтавои адабиёти форсу тоҷик нишондиҳандаи роҳи дурусти зиндагӣ ва ҳидоятгари одобу ахлоқи ҳасана гардидаанд.

«Бӯстон» асари гаронбаҳои тарбиявӣ буда, фарогири даҳ боб оид ба адлу тадбир, эҳсону қаромат, ризову қаноат, шукр бар офият ва олами тарбият аст. Суҳангӯи бузурги Шероз дар осори беназири хеш перомунӣ манзалату матонат, тамкину таҳаммул, қамолу қамол ва ҳатто табоҳқории занон андешаҳои ҷолиб баён намудааст. «Дар ин дунё, ки Саъдӣ дар «Бӯстон»-и хеш нақши онро рехтааст, ҳеҷ чиз беравнақтару бечилватар аз бадиву зиштӣ нест. Саъдӣ мекушад, ки ҳар чиро зиштиву бадист, аз арсаи ин ҷаҳон бизудояд ва дар ҳамаи ҷаҳон ҷуз некиву зебоӣ чизе боқӣ нагузорад» [2, с. 188]. Дар ин осори мӯхташам зан мақоми хеле воло дошта, тасвири бузургиву шахомат, одобу фазилат, тавоноиву зебоӣи ҷисмониву рӯҳонӣ ӯ аз масоили умдаву муҳрам ба шумор меравад. Саъдӣ беҳтарин ҳислати занонро дар хушбаёнӣву суҳанварӣ, хирадмандиву орифӣ ва ахлоқи поку шарму озарм дарёфтааст. Зан дар ҳикояҳо бештари маврид ситоиш қарда шудааст. Шинохти мақоми зан ва арҷи волои шахсияти ӯ яке аз ормонҳои муҳими ҳақими Шероз буда, дар асар зан ғолибан чун мазҳари зебоӣ, муҳассанот, тимсоли некиву покӣ ва офаридаи инсонӣ қамил тасвир шудааст. Саъдӣ дар боби ҳафтом, ки «Дар олами тарбият» унвон дорад, ба таври муфассал дар мавриди ҳислати зани ҳубу фармонбар, ғамгусору боҳирад нуқтаи назари хешро баён мекунад. Саъдӣ зани ҳуб ва ахлоқи ҳақидаи ӯро ормони ҳуд доништааст:

*Зани ҳуби фармонбари порсо
Кунад марди дарवेशро подшо.
Бирав, панҷ навбат бизан бар дарат,
Чу ёре мувофиқ бувад дар барат.
Ҳама рӯз, агар ғам хӯрӣ, ғам мадор,
Чу шаб ғамгусорат бувад дар қанор.
Қиро ҳона ободу ҳамҳоба дӯст,
Худоро ба раҳмат назар сӯи ӯст [7, с. 232-233].*

Шоир дар тасвири симои зан нигоҳи ҳоса дорад. Ӯ симои зан ва андешаву ақидаҳои доир ба зан доштаи ҳудро бо овардани ҳикоеҳои алоҳида дар бораи вазъ ва рӯҳияи занон дар оила ва дар муносибати байни марду зан ибраз доштааст, ки ин низ яке аз роҳҳои ифодаёбии фикр ва пеш гирифтани майлони тозае дар офариниши ин

тимсол мебошад. Зан дӯсти наздик, рафиқи хуб, равшангари хонаву макон, бунёдгари рӯзгори осуда ва дар ишқ вафодор аст.

Чу мастур бошад зани хубрӯй,

Ба дидори ӯ дар бихишт аст шӯй [7, с. 233].

Зан садоқат ва вафодорию дар шахсияти худ бо сифатҳои мардонагӣ ва далериву шучоат пайваستاаст. Ба ибораи донишманди шинохтаи тоҷик Ҷонон Бобокалонова «Саъдӣ зани хушгуфтор ва хушмуомиларо беҳтарин инсон доништа ва мардро ба он даъват мекунад, ки иззати нафси занро нақохонд ва бо вай хушмуомила ва некрафтор бошад» [1, с. 94]. Зан аз нигоҳи шоир оқилу доно, насихатгару донишманд аст ва бо сухани пандомезу ҳакимонаи худ инсонро ба роҳи рост ҳидоят карда метавонад. Саъдӣ дар мавриди зане сухан мегӯяд, ки тавонистааст ҳамсари худро аз рафтори зишту ношоиста ва бадҷаҳливу ҳӯи бад нигоҳ дорад. Зан қодир аст, мардро панду андарз диҳад ва ӯро ба қори нек ҳидоят намояд. Дар ҳикояти боби шашум овардааст:

Ба деҳқони нодон чӣ хуш гуфт зан,

Ба дониш сухан гӯй, ё дам мазан...

Чӣ некӯ задаст ин масал барҳаман:

«Бувад ҳурмати ҳар кас аз хештан» [7, с. 218].

Ё дар ҳикояти дигар овардааст:

Зане гуфт бозикунон шӯйро:

«Асал талх бошад турушрӯйро».

Ба дӯзах барад мардро ҳӯи зишт,

Ки ахлоқи нек омадааст аз бихишт [7, с. 232].

Аз ҷамъи ин абёт маълум мегардад, ки зан метавонад мардро аз қори бад, рафтори ношоиста, ҳӯи зишт нигоҳ дорад. Ба гуфти Аҳмади Ранҷбар: «...зане, ки чораандеш асту гиреҳкушӣ, зане, ки роздор асту ройзан ва зане, ки олим асту донишманд, наметавон байни ӯ ва мардаш тафовуте қоиладар шуд, ки ӯст гиреҳкушӣ мушқилоти мардон» (4, с. 179).

Шоир ончунон ғарқи ҳодисоту олам аст, ки метавонад бо тафсилоту ҷузъиёте, ки тахайюли парвозиаш пеши назар меоварад, саҳифаҳои зиёдро пур кунад ва дар айни замон ин амалро бо шефтагии тамом анҷом бидиҳад. Танҳо шефтагии ҳуди хунармандон аст, ки ба хунари ӯ ҳозирбаи нотақрор мебахшад ва ин шефтагиро ҳонанда аз даруни матн ба ҳубӣ эҳсос мекунад. Саъдӣ чун аз ҳислати ҳоси занон сухан меронад, калимаву ибороти тоза ва тавсифоти ҷолиб ба қор мебарад. Ширинии лафз ва нозукии ҳаёли Саъдӣ аз ҳар мисраи осори ӯ аён мегардад. Дар ашъори шоир қам санъати лафзӣ ва маънавие вучуд дорад, ки ба қор гирифта нашуда бошад. Шоир дар тарҳрезии ақоиду афкори ҳеш хунари наҷибӣ сухангустарӣ намоиш дода, тасвири хуби шоиронаро қорбасти намудааст. Чунонки, ибораву тавсифоти «зани хушманиш, некӯ, хушсухан, дилнишин, хуштаб, порсо, лӯбати хуби ман, хушҳӯи орошта, паричеҳра» мисоли ин иддаоянд:

Агар порсо бошаду хушсухан,

Ниғаҳ дар нақӯшо зишти макун.

Зани хушманиш дилнишинтар, ки хуб,

Ки омезгорӣ бипӯшад уюб [7, с. 233].

Ё дар ҳикояти дигар шоир гуфтааст:

Паричеҳрае буд маҳбуби ман,

Бад-ӯ гуфтам: «Эй лӯбати хуби ман» [7, с. 236].

Чамъи абёту ашъори дар ин тадқиқот иқтибосшуда бар он гувоҳанд, ки Саъдӣ аз ҳама навъҳои гуногуни маҷоз, ташбеҳу истиора, тазоду муқобала, кинояву муболиға, талмеху сифатчиниро дар иртибот бо симои зан ба кор бурдааст.

Дар адабиёти форсу тоҷик, чи манзуму чи мансур, мутаваҷҷеҳ мешавем, ки нависандагону шоирон аз зан-модар ба некӣ ёд намудаанд. Волидайн, баҳусус, модарро эҳтиром кардан талаби Худованд буда, нофармонӣ ба онҳо гуноҳест афвнопазир. Саъдӣ ба модар ва эҳтирому поси ӯ диққати махсус медиҳад. Дар асари хеш шоир модарро чун сарчашмаи ҳастӣ ситоиш мекунад ва аз фарзандон хоҳиш дорад, то эҳтиромашро ба ҷо оранд:

Канору бари модари дилпазир,

Биҳишт асту нистон дар ӯ ҷӯи шир [7, с. 248].

Шоир модарро ба дарахте шабоҳат медиҳад, ки меваи ширини он фарзанд аст:

Дарахтест болои ҷонпарвараи,

Валад меваи нозанин дар бараи.

На рағҳои нистон даруни дил аст?

Пас, ар бингарӣ, шир хуни дил аст [7, с. 248].

Ҳаким Фирдавсӣ низ модарро ба дарахте монанд кардааст, ки аз он меваи шоҳӣ, ҷанне шоҳи фаррух Фаридун ба дунё омадааст:

Зане буд, орошии рӯзгор,

Дарахте, к-аз ӯ фарри шоҳӣ ба бор [5, с. 230].

Саъдӣ, махсусан, ба суҳанон ва насиҳати волидайн гӯш андохтану озор надодани дили онҳоро таъкид кардааст:

Чавоне сар аз роӣи модар битофт,

Дили дардмандаи ба озар битофт [7, с. 249].

Шоир ба иродаи мустаҳками модарон ва умуман инсонҳои соҳибхирад ишора карда, ташаккули шахсияти инсонро дар омезиши ақлу хирад ва маҳорату истеъдод таъкид месозад. Модарони офаридаи ӯ шахсони мушфику меҳрубон ҳастанд, ки аз нокомиҳои фарзандон месӯзанд, нисбати тақдири фарзанди худ бетараф нестанд. Аз саҳифаҳои эҷоди шоир пай бурдан мумкин аст, ки Саъдӣ вассофи борикбин, эҳсоскунандаи нозукиҳои хислати зан, ҷӯянда ва ёбандаи усулҳои тоза дар баҳши офариниши тимсоли зан аст. Шоир дар ҷустуҷӯҳои паҳлуҳои нав ва нодири хислат, хулку атвор, табиати занон ҳеҷ гоҳ маҳдуд ва тангназар набуд. Маҳорати шоиронаи Саъдӣ, ҷидду ҷаҳди вай дар офариниши чехраи зан бурди эҷодии ӯ дар тасвири ҳаққонии инсонии комил имкониятҳои фаровони нигориши мушаххас ва образнокро ба ҳам созгор овардааст.

Вале, бо ин ҳама зебоиву муҳассанот, хушрафториву хушғуфторӣ зиштиву носозгории зан низ аз назари шоир дур нест. Ҳатто дар қиссаву ривоёти қудаму ин нуқта равшан ба назар мерасад. Чунончи, дар қиссаи «Мушқдона ва Шоҳизанон», ки дар охири аҳди Сосониён арзи ҳастӣ карда, миёни мардум машҳур буд, Мӯбадон чун ба назди Хусрави Парвиз ворид мешуд, ҳамвора ӯро бо суҳанони «Шоҳо! Дар зиндагонӣ саодатманд ва бар душманонат пирӯз бош, хайру саҳо кун ва аз тоати занон иҷтиноб варз!» шодбош мегуфт. Ин тоати зан ҳамон доми фиреб аст, ки мард, бегумон, гоҳе ба он меафтад. Дар таъкиди ин қазия метавон аз достони «Синдбоднома»-и Зиёуддин Нахшабӣ ёдовар шуд [3, с. 232]. Ба ин маънӣ Саъдӣ дар «Бӯстон» овардааст:

Дилором бошад зани некхоҳ,

Валекин зани бад, Худоё, паноҳ!

Чу тӯтӣ калоғаш бувад ҳамнафас,

Ғанимат шуморад ҳалос аз қафас [7, с. 233].

Аз нигоҳи Саъдӣ ҳамзистӣ бо зани ношоиста ва бадрафтор ғайри қобили таҳаммул аст ва шоир зани бадро калоғе медонад, ки ҳеҷ тӯти тоқати зиндагӣ намуданро бо ӯ надорад.

Ё дар ҷои дигар мегӯяд:

Зани хуштабъ ганҷ асту ёр,

Раҳо кун зани зишти носозгор [7, с. 234].

Дар «Гулистон» низ ҳамин нукта гоҳ-гоҳ ба назар мерасад. Дар ҳикояти боби панҷум оид ба симои зани пире сухан меравад, ки мард аз дидани ӯ меранҷад ва ўро ба хор ташбеҳ додааст:

Гул ба тороч рафту хор бимонд,

Ганҷ бардоштанду мор бимонд [6, с. 180].

Вале, бо ин ҳама ифодаҳову сарзанишҳо нисбати зан, эҳтирому дӯстдории шоир дар асар бештар ба назар мерасад. Орзуву ормони Саъдӣ ин аст, ки зан ҳамеша ободкунандаву чароғи равшани хонадон бимонад ва мардро низ ба покии ахлоқ ва сабру таҳаммул ҳидоят намояд. «...Зан дигар мавриди сарзаниш қарор намегирад, балки мардро андарз медиҳад ва ўро ба сӯи кори бартару беҳтар даъват мекунад» (8, с. 93). Ба ин маънӣ Саъдӣ гуфтааст:

Харобат кунат шоҳиди хонакан,

Бирав, хона обод гардон ба зан! (7, с. 234).

Лозим ба таъкид аст, ки Саъдии Шерозӣ, роҷеъ ба зан ва мақоми ӯ дар ҷамъияти он замон дар доираи ахлоку одоб ва фалсафаи қуруни вусто муҳокима меронад ва изҳори мулоҳиза менамояд. Бино бар ин, ин ҳамеша назари Шайх Саъдӣ роҷеъ ба ин масъала қобили қабули имрӯзиён шуда метавонад. Ин нуктаро ҳанӯз аллома Шиблии Нуъмонӣ таъкид карда буд:

Қойи басте таассуф аст, ки рутбаву дараҷаи зан дар замонҳои Шайх нисбат ба мард таназзул ёфта ва занро аз мард пасттар мешумурданд ва, лизо, касоне, ки ба занонашон зиёд муҳаббат ва алоқа доштанд, онҳоро занпараст мехонданд ва мардум ба онҳо таъна мезаданд. Шайх, агарчи аз тарафи ин ашхос маъзарат хоста, мегӯяд:

Касеро, ки бинӣ гирифтори зан,

Макун, Саъдиё, таъна бар вай мазан.

Ту ҳам ҷавр биниву бораи кашӣ,

Агар як шабе дар канораи кашӣ.

Занон шӯху фармондеҳу саркашанд,

Валекин бидидам, ки дар бар хушанд.

Лекин афсӯс, ки мардум ғаразу ғояти ин пайкари қудсро фақат нафспарастиву шавҳатронӣ фаҳмида ва надонистанд, ки ин ҷинси латиф обу ранги чеҳраи коинот мебошад.

Шайх роҷеъ ба зан ҳидояти дигаре дода, ки аз он собит мешавад дараҷа ва пояи ахлоқ дар он замон то чӣ қадар паст шуда будааст:

Зани нав кун, эй дӯст, дар ҳар баҳор,

Ки тақвими порина н-ояд ба кор.

Вале агар зан ҳам бихоҳад ҳамин фалсафаро ба кор бандад, шумо чӣ ҷавоб хоҳед гуфт? (8, с. 55-56).

Бо вучуди ин, тасвири бадеии симои зан ва андешаву афкори Саъдии Шерозӣ роҷеъ ба мақому мартабаи ӯ неқбинонаву хайрхоҳона сурат гирифта, устоди инсоншинос маъниҳои ҷолибро оид ба ҷинси латиф бо ранги тоза ва таровати дилпазир баён доштааст. Дар ин асар ду ҷанбаи ҷиғунагии сирати зан ба мушоҳида мерасад. Аз як ҷониб, ҳислати зан аз нигоҳи башардӯстона ба таъкид омада бошад, аз ҷониби

дигар зиштиву носозгории вай дар раванди зиндагӣ ба равшани бозгӯй шудааст. Мо бар ин боварем, ки ин маънӣ аз чигунагии дунёи ботинии зан сар мезанад. Аз ақидаҳои ихтилофангези садаҳои миёна аст, ки барои зан баробари арҷгузорӣ марзҳое эҷод карда буд. Аммо кӯшишҳои суҳанварони пешин дар мавриди бозгӯии чигунагии сиришти зан бо он ҳама бартариву сифоти зишташ хеле ҷолибанд ва ибтикороти эшон аз ҳақиқати айнии офаринишгарии онҳо дар мавриди зан дарак медиҳад. Зан дар «Бӯстон» бисёр арҷманд ва гаронсанг муаррифӣ шудааст. Шоир дар осори гаронбаҳои хеш аз сифатҳои неки занон ёдовар шуда, эшонро чун мазҳари зебоиву муҳассанот ва шоистаи ситоиш муаррифӣ кардааст. Пас, баёни фазилатҳои зани хубу порсоро дар ашъори Шайх Саъдӣ дар нуктаҳои зер метавон хулоса кард:

- тарбияи фарзанди солим;
- нақӯкорӣ ва некманишӣ;
- шуҷоату диловарӣ;
- вафодорӣ ва хусни шавҳардорӣ;
- фармонравӣ ва адлу дод;
- доштани шарму озарм;
- хушбаёнӣ ва хушсуҳанӣ;
- хирадмандиву орифӣ.

Калидвожаҳо: тавсифи тимсоли зан, шаъну шарафи зан, зан-модар, баҳои манфӣ, иқтидори зан, васоити тасвир

Пайнавишт:

1. Бобокалонова, Ҷонон. Зан ва замон. – Душанбе: Адиб, 2002. – 271 с.
2. Зарринқуб, Абдулҳусайн. Бо қорвони ҳулла. – Душанбе: Пайванд, 2004. – 332 с.
3. Нахшабӣ, Зиёуддин. Тўтинома. Интишороти Донишгоҳи Техрон, 1372. – 340 с.
4. Ранҷбар, Аҳмад. Ҷозибаҳои фикрии Фирдавсӣ. – Техрон: Муассисаи интишороти Амири Кабир, 1379. – 464 с.
5. Фирдавсӣ, Абулқосим. Шоҳнома. Дар 9 ҷилд. – Душанбе: Адиб, 1987-1991. – Ҷ. 4.
6. Шерозӣ, Саъдӣ. Куллийёт. Дар 4 ҷилд. – Душанбе: Адиб, 1990. – Ҷ.3. – 365 с.
7. Шерозӣ, Саъдӣ. Куллийёт. Дар 4 ҷилд. – Душанбе: Адиб, 1990. – Ҷ.4. – 303 с.
8. Шиблии Нӯъмонӣ. Шеър-ул-Аҷам ё таърихи шуаро ва адабиёти Эрон. Ҷ.2. – Техрон: Дунёи китоб, 1367. – 264 с.

Reference Literature:

1. Bobokalonova, Djonon. Woman and Time. - Dushanbe: Men-of-Letters, 2002. – 271 pp.
2. Zarrinkub, Abdulhusayn. With the Caravan of Khulla. - Dushanbe: Unision, 2004. – 332 pp.
3. Nakhshabi, Ziyouddin. Tutinama. - Tehran: Tehran University publishing-House, 1372 hijra. – 340 pp.
4. Ranjbar Akhmad. Attraction of Firdaws's Ideas. - Tehran: The Great Emir, 1379 hijra – 464 pp.
5. Firdawsi, Abdulkasym. Shakhname. In 9 volumes. - Dushanbe: Men-of-Letters, 1987. – 1991. – V.4.
6. Sherozi, Saadi. Collection of Compositions. In 4 volumes. – Dushanbe, Men-of-Letters, 1990. – V.3. – 365 pp.
7. Sherozi, Saadi. Collection of Compositions. In 4 volumes. – Dushanbe, Men-of-Letters, 1990. – V.4. – 303 pp.
8. Shibli Nu`moni. She`r-ul-Ajam or the History of Poets and Iran Literature. V.2. - Tehran: The World of Book, 1367 hijra. – 264 pp.